

Szabolcs–Szatmár–Bereg II. rész

DR. SZONTAGH PÁL

Erdőállományok egészségi állapota a Nyírségben és a Szatmár-Beregi síkságon

Szatmár-Bereg és a Nyírség erdei egészségi állapotát, az abban bekövetkezett változások megfigyelését és azok okának kiderítését 1956 óta végzem rendszeresen. Rövid tanulmányomban elsősorban az 1988-1991. évi szűrőpróbaszerű felvételeim alapján ismertetem a területen fekvő természetes erdei ökoszisztémát (tölgy) és a kultúrerdők (akácok, nyárasok, fenyvesek) egészségi állapotát, kiemelve azokat a tényezőket, amelyek az egészségi állapot változásában, a jelenlegi helyzet kialakulásában részt vettek.

A kocsányos tölgyesek egészségi állapota

Mind a szatmár-beregi, mind a nyírségi kocsányos tölgyesek egészségi állapotát az utóbbi években elsősorban a hosszan tartó aszályos időjárás, az 1985 óta folyamatos hernyógradációk (gyűrűslepke, aranyfarú lepke, gyapjaslepke), az araszolók és a tölgyilonca korai rügykártétele, a legyengült fákön tömegesen megjelenő xilofág rovarok (tölgykéreg-pajzstetű, Agrilus pp.) és kórokozó gombák befolyásolták és okoztak kárállanulat formájában foltos fapusztulást.

Gyakori és rendszeres lombfogyasztó károsító a tölgy-földibolha (*Haltica quercetorum*). Kártétele főleg a hernyógradációk közötti időszakban jelentkezett. Fokozza a lombfogyasztó rovarok károsítását, hogy gradációik nem egy időben tetőznek, és így ugyanazon a területen több éven át tartó tartózkodást is okozhatnak.

1988-ban Szatmár-Beregben a részletes szignalizáció és a helyi lénycsapda (Jánkmajtis) fogási adatai alapján a következő lepkéhernyők károsításával kellett számolni:

- aranyfarú lepke (*Euproctis chrysosrhoea*) gradációjának tetőzése nagy területeken;
- gyapjaslepke (*Lymantria dispar*) gradációjának kitörése, továbbterjedése, nagyobb góccokban tetőzése. Gradációja 1990-ben végleg összeomlott;
- kis téliaraszoló (*Operophtera brumata*), nagy téliaraszoló (*Erannis defoliaria*) gradációjának lemenő szakasza;
- tollasapú araszoló (*Colotois pinnaria*) gradációjának tetőzése;
- tölgyilonca (*Tortrix viridiana*) magállományának kiugró szintje.

A rendkívül erős mértékű hernyófertőzöttségre való tekintettel a nem tájvédelmi körzetbe tartozó legveszélyeztetettebb erdőterületekben - kötött, vízállásos talajon álló kocsányos tölgyesekben - mintegy ezer hektáron Dccis UL.V-vel, míg a tájvédelmi körzetben 2200 hektáron *Bacillus thuringiensis*-szel igen eredményes védekezés történt.

A Nyírség vályogtalajain álló kocsányos tölgyesekben 1987-88-tól elsősorban a gyapjaslepke hernyói okoztak közepes vagy erős mértékű rágási kárt, de nagyobb területű gradációja nem alakult ki. 1990-91-ben pedig a tölgyilonca rügykártétele gyengítette a fákat. Mind Szatmár-Beregben, mind a Nyírségben a hernyórágásokkal érintett területeken 1987-

88-tól erős mértékű tölgykéreg-pajzstetű (*Kermes quercus*)-fertőzés lépett fel főleg a rudas és középkorú kocsányos tölgyesekben és okozott kárállanulat formájában több éven át tartó folyamatos fapusztulást. Fokozta a veszteséget, hogy a tetű elsősorban a kimagasló, jó növéssű fákat károsítja.

Az 1991-ben végzett szűrőpróbaszerű egészségi állapot-felvételek alapján megállapítottam, hogy a *Kermes quercus* tetű károsítása következtében Szatmár-Bereg nem védett területein, meg a Nyírségben az erősen fertőzött állományokban, a folyamatos tetűszívás következtében, átlagosan három év alatt a fák 25-30%-a fokozatosan kiszáradt, 30-50%-a erősen beteg (a korona 50%-ban, a főágak vagy a vezérhajtás is elszáradt), 15-20%-a pedig gyengén beteg (10-30%-os ágyszáradás). Friss tetűfertőzés már nem vagy csak szóróányosan fordult elő.

Összehasonlítással ismertetem a Szatmár-Beregben 1988-ban Decisszel kezelt, de a védekezés előtt *Kermes quercus*-szal már erősen fertőzött rudas korú tölgyállomány (Jánkmajtis 3 D állandó mintaterület) egészségi állapotát. Az 1991. évi felvételkor a fák 45%-a egészséges volt, 26%-a gyengén beteg (a koronán 10-30%-ban ágelhalás), 25%-a beteg (a korona 30-50%-a elhalt) és csak a fák 4%-a száradt ki a három évi tetűkárosítás következtében. Friss tetűfertőzés már nem jelentkezett.

Az idősebb kocsányos tölgyesekben elsősorban a Nyírségben megtaláltam a téliaraszoló és a tölgyilonca rügykártétele után a tölgy-szűjácscsú (Scolytus intricatus) foltosan erős mértékű fertőzését és kárállanulat formájában 35-30%-os fapusztulást okozó károsítását is. Az erősen beteg, koronariktult fák egy részének további pusztulása is várható.

Szatmár-Bereg környékén elegyes kocsányos tölgyeseiben 1988-89-ben a gyapjaslepke-gradációval egy időben a kőriscen a kőriscen-gömbormányos (*Stereonychus fraxini*) és az araszolók okoztak erős mértékű lombkárosítást. A károsításuk után tömegesen megjelenő kőriscsú (*Hylesinus fraxini*)

A tizedik hannoveri erdőgazdasági és faipari gépvásár világvásárra fejlődött. A szakvásár képviselői sajtótájékoztatójukon elmondották, hogy a május 19-25-én nyitva tartó kiállításon a világ minden részéről jelentkezők kiállították. (Sajnos Magyarországról nem.) 117 000 négyzetméteren 1300 cég mutatja be portékáját. Az idei szakvásár újdonsága, hogy Oroszország partnerországként vesz részt.

pedig 1990-ben kárláncolat formájában 15-30%-os fapusz-
túlást is okozott.

Akácok egészségi állapota

A nyírségi akácok egészségi állapotát az 1987-91. évek-
ben végzett helyszíni bejárásaim és felvételeim alapján első-
sorban fitofág rovarok és kórokozó gombák veszélyeztetik,
de telepítésekben, fiatalosokban egyes abiotikus tényezők-
nek, így a jégverésnek, aszálynak, kései fagyoknak is jelentős
lehet a szerepe és kárláncolat formájában fák pusztulását is
elősegíthetik.

Megfigyeléseim szerint az akáctelepítések és a fiatalosok
legkárosabb fitofág rovarai közé tartoznak a csipkézobogarak
(Sitona griseus, tibialis) és a kendermagbogár (Peritelus fami-
liaris). A csipkézobogár-alcák a gyökereket, az áttelelt imá-
gók a rügyeket és hajtáskezdeményeket, a kis leveleket rájágg
meg. Különösen a telepítés évében, a tőre vágott csemetéken
okoznak jelentős károkat vagy kárláncolat formájában cseme-
tepusztulást is a kései fagyok után. Így 1988-ban a Nyírség
területén sok akáctelepítésben a visszavágott csemeték első
kis hajtásai a kései fagyok következtében lefagytak, a megje-
lent másodhajtásokat pedig a csipkézobogarak rágták le és
okozták nagyobb területeken foltos csemetepusztulást.

Fiatal akácokban az utóbbi években tömegesen jelentek
meg a levéltetvek is. Károsításuk következtében a májusi
fagyok után legyengült fiatalosokban esetenként, szálánkénti
fapuszulás is történt.

Az akác-pajzstetű (Parthenolecanium corni) az akácok
egyik legkárosabb xilofág rovára. Erősebb mértékű, nagyobb
területű fertőzése idős akácokban 1983-tól jelenik meg újra
a Nyírségben. Károsítását azóta általában kisebb területeken,
de minden évben megtaláltam. Az akác-pajzstetű károsítása
következtében a fák legyengülnek, vastagabb ágaik elszárad-
nak. Az elszáradt, letört ágak helyén farontó gombák fertőzik
a törzseket.

A hazánkban délről megjelent új akác-levélkárosítót, az
akác-levélaknázót (Parectopa robinella) 1988-ban már a
Nyírség akácosaiban is mindenütt megtaláltam (egyelőre csak
gyenge mértékű fertőzés).

Gradációi alkalmával a gyapjaslepke is elfogadja tápnöv-
nyül az akácot, de gradációja akácokban egy év alatt össze
is omlik.

A nyírségi akácok egészségi állapotát befolyásoló kór-
okozó gombák közül legjelentősebb a tőkorhadást előidéző
kőrisapló (Fomes fraxineus). A Nyírségben végzett részletes
felvételeim azt igazolták, hogy mind a sarj, mind a mag
eredetű akácokat a gomba egyformán támadja. A különbö-
ző helyeken vizsgált 25-30 éves akácok tuskóinak 50-65%-
ában találtam meg a gomba fertőzését a gyengétől a legerő-
sebb mértékig is.

Pályázati felhívás

Kutatóintézeti igazgatói munkakör betöltésére

A Földművelésügyi Minisztérium pályázatot hirdet
az Erdészeti Tudományos Intézet igazgatói munka-
körére, amely 1993. július 1-jétől tölthető be. A pályá-
zattal kapcsolatos feltételeket, információkat a Mező-
gazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1993. évi 4. száma
tartalmazza.

Nyárasok egészségi állapota

Az 1988-91. években végzett szűrőpróbaszerű felvételeim
azt igazolták, hogy mind a szatmár-beregi, mind a nyírségi
nyárasok egészségi állapotát elsősorban a telepítéskor és ápo-
láskor elkövetett hibák következtében tömegesen fellépő xi-
lofág rovarok (kis nyárfacincér, bőgölysziták, tarka égeror-
mányos, nyár-karcsúdszobogár, darázslepke, nagy nyárfacincér)
befolyásolják. Az új nyárfajták alkalmazásával a nyárasok
legveszélyesebb betegsége, a kéregfékélyt okozó gomba fer-
tőzése csak szórányosan és csak gyenge mértékben jelenke-
zett.

Az abiotikus tényezők közül a jégverés, az aszály, a fagy,
a talajhiba és a hosszán tartó magas vízállás segítők elő a
legveszélyesebb xilofág rovarok (tarka égerormányos, nyár-
karcsúdszobogár, nagy nyárfacincér) erős mértékű fertőzését,
de közvetlenül is okoznak szálánkénti vagy foltos fapusz-
túlást.

Az elsődlegesen káros lombfogyasztó rovarok közül az
utóbbi években a levelészek (Melasoma spp.), a nyárfá-apró-
bagoly (Nyctea asiatica) és a kígyóaknás nyármoly (Phyllocnistis
sufussella) voltak a nyári aspektus domináns
fajai. Rágásuk, fajtától függően, elsősorban a nyáritelepítések
és fiatalosok egészségi állapotát befolyásolta.

A kórokozó gombák közül még a Marssonina, Taphrina és
a nyár-rozsdagombák okoztak korai levélhullást az érzékeny
(DP-229', 'I-214') nyárasokon. A Pollacca gombák csak a
Meggylevelű és az 'I-58/57' fehérnyár-telepítések új hajtásai-
n jelentek meg gyenge mértékben.

Nyárfiatalosokban a szélső fák megbetegedését és foltos
pusztulását is megtaláltam egyes helyeken a szomszédos me-
zőgazdasági területeken helytelenül végzett gyomirtás követ-
keztében.

Fenyvesek egészségi állapota

Mind a szatmár-beregi, mind a nyírségi erdei- és feketefe-
nyő-telepítések és fiatalosok egészségi állapotát befolyásoló
tényezők között az utóbbi években ismét a cserebogár a
legjelentősebb. A 6-10 éves fenyőfiatalosokba visszafertőzve
foltos fapuszulást okoz. A károsított gyökér, életben maradt
fákon a fehérfoltos fenyőbogár (Pissodes notatus) szaporodik
el és okoz további fapuszulást is. Az 1990-ben vizsgált erdei-
-, feketefenyő-fiatalosokban 15-30%-os volt a foltos fapusz-
ulás. Az Evetria-fajok kártevétele mindenütt megtalálható, első-
sorban a nyírségi erdeifenyő-fiatalosokban, ahol átlagosan
40-60%-os rügy- és hajtáskárt okozott.

Az elsődlegesen káros nagy fenyő-háncsszű (Myelophylus
piniperda) fertőzése az utóbbi években a nyírségi erdeifenyő-
fiatalosokban gyenge mértékű volt.

Az erdei- és feketefenyvesek legveszélyesebb gombakáro-
sítója a gyökérrontó tapló (Heterobasidion annosum). Káro-
sítása nyomán a fenyvesek kör alakú foltokban pusztulnak.
Fertőzése az utóbbi években csökkenő tendenciát mutatott.

1990-91-ben a Nyírség néhány középkorú és idős feketefeny-
vesében a fenyőhajtás-pusztulást okozó gomba (Brun-
chorstia dextruens) erős mértékű fertőzése következtében átlagosan
15-20%-os a fapuszulás. A fertőzött állomány fájának
50-60%-án pedig a korona foltosan elhalt.

Szatmár-Bereg rudas korú lucfenyveseiben a kis lucfenyő-
levélárász (Lyganeonematus abietinus) állandó fertőzései gó-
cai találhatóak. Károsítása kisebb-nagyobb mértékben, de min-
den évben jelenkezik.

ASZTALOS ISTVÁN

Erdőgazdálkodás Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdasági termelősövetkezeteiben

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdasági nagyüzemei a rendszerváltozás nagy vesztesei közé tartoznak. Szántóterületeik átlagos aránykorona értéke 13,6, annak ellenére, hogy az utóbbi 20 évben 19 ezer ha-ról 41 ezer ha-ra nőtt a tsz-szektor erdőterülete, s a telepítések természetesen zömükben a leggyengébb területeket érintették.

A mezőgazdasági termékek ártámogatásának megszűnésével ezen kedvezőtlen adottságú területeken a szántóföldi növénytermesztés reménytelen helyzetbe került. Ráfizetéses tevékenységet a tartósan ígérkező országos túltermelés közepette a kormányzat nem tudja és nem is akarja pénzelni.

Ezzel sokan nem értenek egyet – elsősorban az érintettek –, azonban be kell látni, hogy 13,6 átlag aránykoronás területeken zömében nem búzát és kukoricát, hanem fát kell termelni, főleg, ha ezt igen kedvező jövedelmezőségi mutatók mellett tehetjük.

Mielőtt azonban a jövő erdőtelepítési feladatait vennénk szemügyre, lássuk, hogy áll jelenleg az erdőgazdálkodás helyzete megyénk tsz-szektorában.

Az átlagos tsz-i erdőterület 300 ha körül van, de a szóródás igen nagy, 20 ha-tól 2400-ig terjed. A megye ENY-i, valamint K-i részén kisebb az erdősültségek, míg a középső és D-i területeken a legnagyobb. A legfontosabb fajok: akác 48,2%, nemes nyár 21,5%, tölgyek 13,5%. A tsz-i erdők részaránya a megyén belül megközelíti az 52%-ot (az országos átlagnak csaknem a duplája), az innen kitermelt összes fatömeg ará-

nya 1990-ben 48,5%, annak ellenére, hogy nagy az 1-10 éves korosztály által elfoglalt terület. Ezen túl, ha figyelembe vesszük, hogy a szektor az utóbbi években valamelyest erdőtervi lehetőségei alatt véghasznált, megállapítható, hogy a tsz-i erdők állapota, fatermő képessége megfelel a megyei átlagnak. Hasonló a helyzet az erdőművelés területén is, melyet a következő adatok támasztanak alá (1992. I. 1-jei adatok).

– Erdősítések átlagos átfutási ideje:	
felújítás	5,4 év
telepítés	3,8 év
– 1 ha sikeres telepítésre, illetve felújításra fordított munka	
üres terület	741,4 ha
– az erdőszítési hátralékos terület	
felújítás	329 ha
telepítés	26 ha

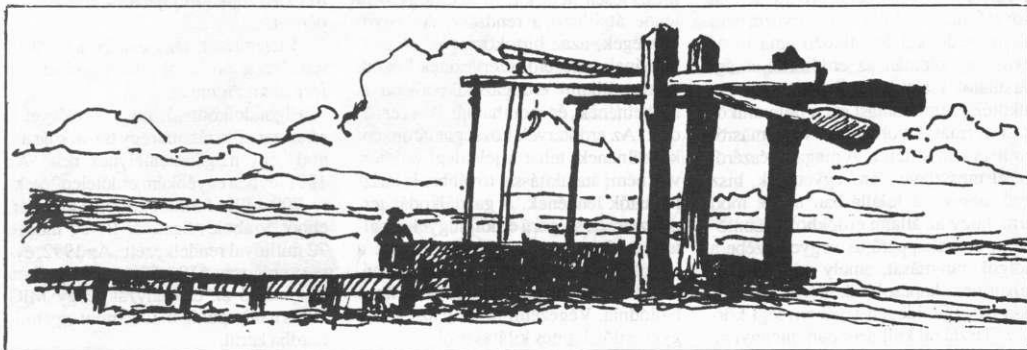
Mindebből persze korai lenne levonni azt a következtetést, hogy minden a legnagyobb rendben van. Az átlagon belül igen nagy a szóródás az egyes gazdálkodók között. A legtöbb tsz-nél egyáltalán nem megoldott a szakemberellátottság, az igényjellegű kampánymunkák zavarják, hátráltatják, sok esetben háttérbe szorítják az erdészeti tevékenységet. Az viszont már a múlté, hogy egyes – megfelelő felső kapcsolatokkal rendelkező – tsz-elnökök jól időzített pötvérvek révén igyekezzenek számukra hízélgő zárszámadást produkálni. A krónikus szakemberhiányon immár 20 éve elfogadható hatékonysággal igyekszik úrrá lenni az egykori TESZÖV égisze alatt megszerveződött, s ma már önálló gazdálkodó formában működő 6 fős szakembargáda, akik 83

tsz erdészeti szakirányítási, tervezési munkáit látják el. Az erdőfelügyelet súlyának megfelelő éberséggel figyeli a tsz-szektor. A felek közötti – a korábbi évekbe jellemző konfliktusokban is bővelkedő – meglehetősen hűvös viszony mára megnyílt. A gazdálkodók többsége különösebb tiltakozás nélkül követi a játékszabályokat, és egyre ritkábban próbálja elvtelen engedményekre rábírnai a szakhatóságot. Az erdőfelügyelet szempontjából mindenképpen sikerként értékelhető, hogy a megyei tsz-erdők fakészlete nem csökken, a felújítások és telepítések pedig megfelelő minőségben valósultak meg.

A jelenlegi helyzet tehát a körülményekhez képest konzolidált, ami egyáltalán nem kérdőjelezi meg az előrelépés szükségességét. Ezek után lássuk, mi várható az új erdőtervny megszületése és a szövetekezeti átmeneti törvény végrehajtása után.

Ami az átmeneti törvényt illeti, a 24.§ kimondja: „A szövetekezeti közös használatából kikerült erdőben – ha jogszabály másként nem rendelkezik – osztatlan közös gazdálkodást kell folytatni.” Remélhetőleg az új jogszabály – mármint az új erdőtervny – nem rendelkezik másként. Ennek 47 oldalas tervezetében egyébiránt 1, azaz egy oldal foglalkozik a nem állami erdőkkel kapcsolatos rendelkezésekkel. Csak emlékeztetőül: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nem állami erdőfelületének részaránya 52%...

Pánikra persze semmi ok, hisz az erdőtervny-tervezeten szeptemberig el lehet végezni a szükséges korrekciókat,

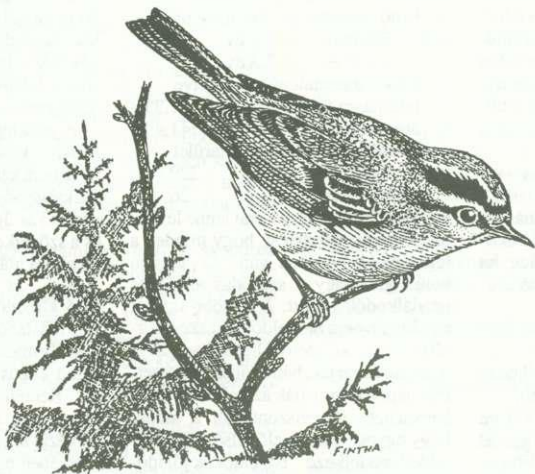

hisz az első félévben nem szerepel a parlament napirendjén. Az viszont korlátlan optimizmusra ad okot, hogy a kárpótlási törvény értelmében 1993. március 31-ig lezárul a licitálás folyamata, és már ezt megelőzően, 1992. december 31-ig eldőlt a tagi részaránytulajdonosok és a tagi – alkalmazotti – földalpok sorsa. Azaz legkésőbb 1993. március 31-ig az utolsó hektár, jelenleg termelőszövetkezeti erdő is megtalálja (magán) tulajdonosát. Természetesen ezen időpontig meg kellett volna születnie az erdőtörvénynek is, hisz a kezelői jog-sítványokról ez rendelkezik majd.

A szövetkezeti átmeneti törvény végrehajtásával kapcsolatban felhívom a figyelmet egy rendkívül fontos momentumra: a PM által az egyszerűsített vagyonértékelés szabályait meghatározó irányelvek első §-a első számú melléklet I/1. pontja kimondja: „A termőföldet, az erdőt ... az egyszerűsített vagyonértékelésnél nem kell figyelembe venni”. Mindez megteremti a jogi alapját annak, hogy az erdő leendő (magán) tulajdonosa nem rendelkezhet a területén található faállománnyal, hisz azt érték nélkül kapja meg. Érdékelt viszont tulajdo-

na működtetésében, hogy a kezelő szervezettől minden év végén felvehesse jól megérdemelt osztalékát. Lássuk tehát ezután, hogyan képzelhető el a jelenlegi tsz-erdők működtetése, azaz kezelése a szövetkezetek privatizációját követően. Az erdőtörvény-tervezet nem állami erdőkkel foglalkozó ama bizonyos egy oldalán az erdőbirtokossági társulatok kialakításáról van szó. Az alkotók szemléletét ezt a fajta működési formát favorizálják, hisz másról említés sem történik. A magam részéről ezzel messzemenően egyetértek, hisz csak ebben a felállásban nyílik mód arra, hogy az állami erdőkhöz hasonlóan itt is szakapparátus vegye kezébe a dolgok irányítását, amely napi munkájában nem kapcsolódik alárendelt módon egy tőle idegen tevékenységi körhöz. Tisztázni kell azonban, mennyi az

a felület, amin egy birtokosság létrejöhét, illetve amin hatékonyan lehet tartamos erdőgazdálkodást végezni. Az erdőbirtokosságokat véleményem szerint községhatáronként célszerű megszervezni. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében községenként átlagosan 150 ha az erdőfelület a jelenlegi szövetkezeti szektorban. Gazdaságosan és szakszerűen működtethető önálló erdészeti alapegységet viszont még itteni viszonylatokban – ahol magas a gyorsan növekvő fafajok aránya – sem tudok elképzelni 1000-1500 ha alatti területen.

Mindezekből következik, hogy egy – nem állami tulajdonon szerveződő – erdőgazdálkodási alapegység több község társulatát foglalná magában. A megfelelő nagyságra kialakítása természetesen nem jelenti azt, hogy nem lenne átjárható a rendszer. Az egyes községek, azaz birtokosságok választanának a kezelői szervezetek között, esetleg állami erdőgazdálkodókkal is köthetnének és bonthatnának szerződést. Az erdőtervek községhatáronként készülnének, tehát a jelenlegi erdőtervek némi átalakítással továbbra is használhatók lennének. A gazdálkodás természetesen szigorú erdőfelügyelet mellett történne. A hatóságok viszont a jelenleginél lényegesen kisebb számú, de felkészültebb gazdálkodóval kellene bajlódni. Végezetül néhány szó a megyei erdőtelepítés kilátásairól.

A közeljövőben a leendő földtulajdonosok részéről várhatóan igen nagy érdeklődés mutatkozik majd a terület-hasznosítás eme formája iránt, ennek okai a következők:

– A megye területének jelentős részén a hagyományos szántóföldi növénytermesztés jövedelmezősége tovább romlik.

– Az új földadótörvény szerint az erdőtelepítéssel érintett területek 35 évig, de legalább egy vágásfordulóig mentesülnek a földadó alól.

A kárpótlással földhöz jutók jelentős része egzisztenciálisan már nem kötődik a földhöz, számukra ez a hosszú távú megnyugtató befektetés lehetőségét kínálja.

– Az elérhető jövedelem más kultúrákkal összevetve magas.

– A tevékenység (remélhetően a jövőben is) államilag támogatott.

Ezen erdőtelepítési igények pénzügyi támogatása feltétlenül indokolt, sőt elvárható!

A megye zömében kedvezőten adottságú területein ugyanis ez jelentheti – a kis területen folytatható kertészeti tevékenység mellett – a földhasznosítás egyedül racionális formáját. A rövid vágásfordulójú nemesnyár- és akácültetvények nemcsak megoldanak a területhasználtságot a megyében, de igen jelentős profitot is termelnek, ami 10-20 ezer Ft/ha/év eredményt jelentene a jelenlegi értékesítési árak és költségek mellett.

A kincstár tehát, miután eredményes tevékenységet finanszíroz, idővel – különböző adók formájában – viszontlátja pénzt.

A telepítések támogatása a jövőben természetesen csak szektorsemleges formában történhet.

Elgondolkodtat, hogy két évvel a rendszerváltozás után egy tsz-nek jár az, ami egy magánsemmelnek nem. Az 1991. évben egyébként erdőtelepítésekre 700 millió forintot költött a kincstár, ebből Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 72 millióval rendelkezett. Az 1992. évre országosan 650 millió, a megyében 87 millió az előirányzat. Egy MIG 29-es hadirepülőgép több mint egy milliárdba kerül...

OLÁH TIBOR

Vízügyi erdők, fásítások, közjóléti erdők Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A megye sajátos vízrajzi viszonyai között jelentős a vízügyi földművek kiterjedése. E nagy terület fenntartása, védelme igen komoly feladatot jelent, számottevő anyagi igényrel. Fontos gazdasági érdek tehát, hogy e feladatok ellátására a műszakilag és gazdaságilag egyaránt optimális eszközöket alkalmazzuk, és a termőfelületnek is alkalmas területeket tényleges termőfelületként is hasznosítsuk. E kettős cél elérése megfelelő védképességű erdőkkel, fásításokkal, valamint az árvízvédelmi töltéseken és csatornapartokon a kívánalmaknak megfelelő gyepterület kialakításával lehetséges.

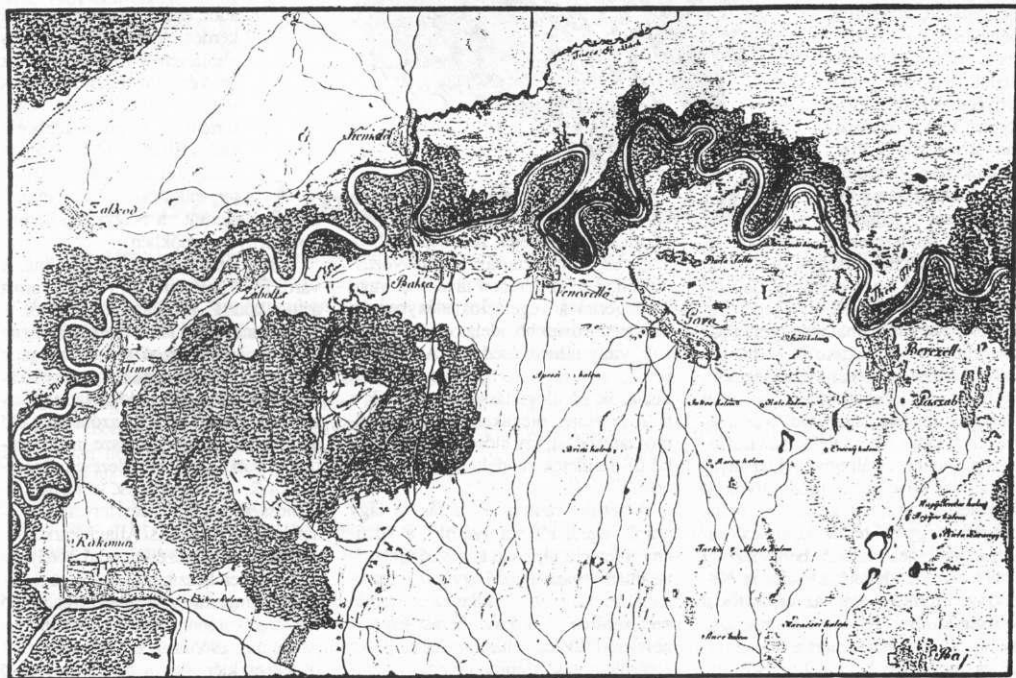
A vízügyi fásítási program elvi körvonalait annak idején Az erdőgazdasági termelés fejlesztéséhez szükséges intézkedésekről szóló 1040/1954 MT. sz. határozat fektette le. Az ennek szellemében készült 15 éves nyártelepítési program mintegy 120 000 ha erdőn kívüli terület fásítását irányozta elő,

amelyből a vízügyi szolgáltatnak 35 000 ha-t kellett volna telepíteni a csatornák partján és a hullámtereken.

Ezen program részeként Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a Felsőtisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság 1959-1963. évek között mintegy 1700 km hosszban létesített a csatornák és kisvízfolyások mentén fasorokat és erdősávokat, összesen 1750 ha-t, túlnyomórészt óriásnyárral. Ezek a fásítások a 70-es évek közepétől – mivel eredetileg tervezett vágáskorukat jóval meghaladták és a mezőgazdaság részéről egyre több kifogás érte jelenlétüket – fokozatosan letermelésre kerültek; több mint 200 ezer m³ faanyag zömmel a megyében került értékesítésre és feldolgozásra, elsősorban az almatermelés göngyölegéinyeinek kielégítésére. Az 1964-ben kihirdetett vízügyi törvény előírásai, valamint elsősorban a mezőgazdasági vonaláról különböző vélt hátrányok és részben jogos indokok alapján felmerült ki-

fogások miatt, a kitermelést követően ezek felújításra nem kerültek.

A vízügyi fásítások másik jelentős területe a *hullámtereken, a védőtöltések előtt elhelyezkedő véderdő sáv*. Ezen a mintegy 1000–1100 ha-nyi faállománnyal borított területen a vízügyi érdekeket figyelembe véve, azzal összhangban kell erdőgazdálkodást folytatni, különösen azokon a szakaszokon, ahol más erdő nem csatlakozik a véderdősávhoz. E megfogalmazásból kitűnik, hogy a vízügyi erdőkben és fásításokban az elsődleges cél nem a faanyagnyerés, hanem a védelem, amely kétirányú: egyrészt a vizek kártételei elleni védelem, másrészt a vizek minőségének védelme. Mindezek mellett természetesen nem elhanyagolható a fenntartás során kitermelésre került faanyag értékesítése és részbeni feldolgozásával létrehozott gazdasági eredmény, valamint a táj és környezet állapotára, alakítására kifejtett kedvező hatása sem.

Fentiekre figyelemmel, a hullámtéri véderdő fő feladata, hogy megfelelő magasságban kialakított összefüggő, dús koronátömegével árvíz esetén a védőtöltesek előtt a szél erejét fékzze, a hullámverést csillapítsa, erős törzseivel pedig a jeges árvíz romboló hatását csökkentse, illetve megakadályozza. A véderdőnek ezt az elsőrendű szerepét, a közvetlen élő tömegével kifejtett természetes védőhatását holt anyaggal pótolni sem eredményesebben, sem biztonságosabban nem lehet. E cél eléréséért folyik az előregedett, kiritkult, sarj eredetű állományok felújítása és átalakítása. A felújítás előtt elvégzésre kerül a területek ter- rep- és vízrendezése, amely megkönnyíti a későbbi erdészeti munkák végrehajtását, egyúttal hozzájárul a rendezett környezet kialakításához, a vízügyi földművek tájba illesztéséhez.

Nem elhanyagolható terület a *vízárókó környékének fásítása* sem. A növénytakaró és vízgazdálkodás kölcsönhatásait vizsgálva megállapított tény, hogy a vegetációnak általában is, a fás növényzetnek pedig különösen fontos szerepe van a vízügyi vízgazdálkodási rendjének kialakítását és fenntartását szolgáló vízháztartás-technikai rendszerek kiépítésében. A természetes és mesterséges állóvizeket az eutrofizáció (szerves anyagban való feldúsulás) mértékének növekedésével az előregedési folyamat meggyorsulása fokozottan veszélyezteti. Nem hanyagolható el az a tározóter-vesztés sem, amit a hordalék felhalmozódása von el a hasznos tárolótérből. Növeli a probléma súlyát, hogy a hordalékkal a víztározóba jutó koncentrált növényi tápanyagok a vízi növényzet produktivitását nagymértékben növelik. Ezért fontos az egész vízgyjűjtő terület komplex rendezése, melynek hathatós berendezései a különböző rendelkezési fásítások. Különösen fontos volna az erdősítés a Nyírség középső részének magas, száraz homokfelszínein, mert a száraz fel-színek mozgásba lendült homokja ve-

szélyeztetni a még meg nem támadott térszínnek termőképességét is. A vízgyjűjtőnek a víz felületével közvetlenül érintkező területeit a talajvédelem szabályai szerint fokozott gondnal kell rendezni és kezelni, amelynek igen jelentős eszközei az erdő- és cserjesávok, valamint a nád- és gypsávok.

A sík vidéki, nagy szabad vízfelületű tározóknál a szélhatások csökkentésére, a madárvilág megtelepítésére különböző szélességű, a lehetőség és a rendelkezésre álló terület függvényében fásítást, erdősávot célszerű létesíteni. Jelen-

tős szerepe van a fásításnak a tározók körüli azon területek hasznosításában, amelyek a vízháztartás szabályozás-technikai rendszerében tavasszal vagy esetlegesen a vegetációs időnyben is, hosszabb-rövidebb ideig víz alatt állnak, vagy túlnedvesednek. Az ilyen – rendszerint réti – területekre telepített fásítások párologtatással csökkentik a talajvízszintet, megakadályozzák az elmosarasodást, így elősegítik a tározók körüli területek rendeltetésszerű hasznosítását.

A terület rendezése, a fás és lágyszárú vegetációt befolyásoló, a vízhány, illetve a tartósan károsító vízborítás ellen egyaránt védő egyszerű csatornahálózattal való ellátása természet-szerű és produktív eljárást jelent a helyi vízfölösleg hasznosítása, illetve elpárologtatása szempontjából.

Sajátosan fontos és egyre növekvő jelentőségű a különböző vízfelületek parti növényzetének, így az ott létesített fásításoknak is az *emberi regenerációs igényekkel* kapcsolatos szerepe is. A vizek környezete növekvő látogatottságú pihenőterület is, ahol az emberek napi és hétvégi szabad idejük jelentős részét töltik el. Ezért a vízpartok környékrendezésének, egészségügyi és esztétikai kialakításának nélkülözhetetlen eszköze a fás és lágyszárú vegetáció, legyen az erdészeti, mezőgazdasági vagy kertészeti elem.

A múlt században kezdődött és végrehajtott vízrendezések, a legeltetés, az erdőirtások a táj arculatát jelentősen átalakították. Az addig jellemző tölgycsokot, tölgy-kőrisszil ligeterdőket a megváltozott hidrológiai viszonyok hatására nagyjából felváltották az igénytelenebb akácok, erdei- és fekete-fenyvesek, melyek elsődleges célja a fatermesztés volt. Korunkban a szabadidő megnövekedése, annak hasznos és egészséges eltöltése világszerte, így hazánkban is fokozódó társadalmi probléma, adott esetben fontos politikai kérdés. A szabadidő hasznos eltöltésének fő vonzereje az erdő és a víz. Ezért nálunk is jelentős kezdeményezések történtek az erdők többélti hasznosítására. A megyében eddig két jelentősebb területen indult: a Nyíregyháza-Sóstói, valamint a Nagykovács-Harag-dok környéki erdőben.

A *sóstói parkerdő* területe 370 ha. A város É-i részén terül el, védve a várost az uralkodó É-ÉK-i irányú szelektől. A városi tanács már 1971-ben elkészíttette a város zöldövezeti tervét, melynek szerves részeként gazdaságunk is elkészítette a sóstói parkerdő távlati fejlesztési tervét 1973-ban. Az azóta eltelt idő alatt az állomány egy része megőregedett, a parkerdei berendezések elhasználódtak, így szükségessé vált a parkerdő hosszú távú fejlesztési tervének elkészítése, melyet a Pilisi Állami Parkerdőgazdaság zöldövezet-tervező irodája az 1987. évben készített el. A korábbi fejlesztési munka folyamán a parkerdő leglátogatottabb részeire erdeiútgarmitúrák, esőházak, szalonnasütők kerültek és kiépültek a hozzájuk vezető

sétautak. Kilátó, erdei játszótér és tornapálya, valamint majálsház megépítésével az erdő közjóléti funkciója betöltésére alkalmassá vált.

Mivel a parkerdő Nyíregyháza életében fontos szerepet tölt be, mint a város lakóinak és az ide látogatók közkedvelt kiránduló- és pihenőhelye, továbbfejlesztése szükséges. Ezért a meglévő központok mellé a fejlesztési terv újabb központok kialakítását is javasolja. Ezek célja a szolgáltatások bővítése, valamint az erdő kevésbé forgalmas részének bevonása az üdülőforgalomba. A tervek szerint újabb erdei játszótér és tornapálya, erdei vendéglő, vendégház, sport- és játszóterek, majálsház, valamint vándortábor létesítése cél szerű. A meglévő parkerdőterülethez kapcsolódva lehetőség nyílik egy *arborétum jelleme* fásítására.

Mivel Nyíregyháza lakossága pihenési igényeit a sóstói erdő- és üdülőterület nagyságánál fogva nem elégíti ki, felmerült az igény egy, a városhoz közel levő területen újabb pihenő- és kirándulóközpont kialakítására. A vízügyi igazgatóság által az 1970-es évek végén Nagyálló-Harangodon létesített víztározó és környéke kínált erre lehetőséget. Ezért a város vezetői a FEFAG-gal karöltve 1981-ben elkészítették a *harangodi parkerdő* fejlesztési tervét, majd 1987-ben a parkerdő kiegészítő fejlesztési tervét.

tesíti tervét. Az üdülőkomplexum Nagyálló belterületéről É-ra fekszik. A fejlesztési terv, figyelemmel a terepi és természeti adottságokra, a víztározóhoz kapcsolódóan egy nyári és egy téli üdülőközpont létesítésével számol. A nyári üdülőközpont csónakázótóból, a keleti részén csatlakozó parkerdőből,

vándortáborból, ifjúsági központból, csónakkikötőből, horgászlétesítményekből és az ezeket kiszolgáló műszaki létesítményekből áll. A téli üdülőközpont sí- és szánkópályákból áll. Hosszú távon ehhez kapcsolódik még a sporttábor, a sportpályák és a lovasiskola létesítményei. A tervezett ifjúsági tábor központja a FEFAG kezelésében levő területen helyezkedik el, a következő részletekkel: „TÉKA”-tábor, alkotótábor, vándortábor, majálisrét, pihenőrét, majálsház, szabadtéri színpad, kompikötő, sportterület, lovaspihenő, táncház, nyitott színek. A fejlesztési munka az elején tart, ennek keretében megkezdjük az akácállományok átalakítását. Megépült a táncház néhány kiszolgáló létesítménnyel, valamint elhelyeztünk néhány parkerdei berendezést is. A fejlesztés ütemét a mindenkori anyagi lehetőségek határozzák meg, illetve határolják be.

A tervekben és az elvégzett munkából látható, hogy az erdő közjóléti szerepének kialakításában milyen nagy szerepe van a víznek. Ezért munkánk során arra is törekedni kell, hogy a különböző zöldfelületek kialakításánál szabályozott vízfelületet is vigyünk a területre, mellyel még hatásosabban vehetünk részt a táj formálásában. A lehetőségeket a vízügyi fásításoknál is vázoltam.

VÁRÁDY JÁNOS

Lesz-e Lónyán szarvas 2000-ben?

Azt, hogy a fenti kérdőmondat nem tőlem származik, készséggel elismerem. Dr. Major István „Lesz-e sas 2000-ben” című könyvéből vettem, amiért ezúton is szíves elnézését kérem. Ámbár ha lúd, legyen kövér. Az alcímet is ellopom: a beregi szarvas múltja, jelene és jövője.

Országos szaklapba cikket írni nem kis feladat. Olyan témában pedig, ami ugyan az erdő szerves tartozéka, de az utóbbi években állandóan a viták (és a golyós puskák) kereszt-tüzében van, nem kis bátorság. Azért megpróbálom.

Valószínűleg a helybéliek és a szűkebb szakmai közönség kivételével kevesen tudják, hogy Szatmár-Beregben, nevezetesen Lónyán és környékén kis létszámú, de igen jó genetikai adottságú gímszarvas (*Cervus elaphus hippelaphus*) állomány él.

Míndezt alátámasztja, hogy a Páll Endre által szerkesztett *A gímszarvas és vadászata* című könyv is csak egy fél mondatban emlékezik meg róla: „Az állomány nagyság csúcsa Somogy, mélypontja Szabolcs-Szatmár megyében jelentke-

zik.” Lássuk hát ezt, az itteni szakemberek által oly nagyra tartott állományt.

Múltja. Sajnos írásos anyagok nem állnak a rendelkezésemre, ez ügyben kénytelen vagyok a szájhagyományokra támaszkodni. A két világháború között, az akkor még jóval nagyobb lónyai erdőben már élt gímszarvas. Az első egyedek a légvonalban alig 50 km-re lévő Kárpátokból jöttek. A terület akkori gazdája, a Lónyai grófok, már vadászták, de létszám- és terítékadatok nincsenek.

A II. világháború az itt élő állományt gyakorlatilag elpusztította. 1945-től 1957-ig szinte semmilyen adatunk nincs. A terület 1957-ben került a Nyírségi Állami Erdőgazdaság kezelésébe. A populáció akkor mindössze néhány egyedből állt. Ezek nyugalmat és teljes védelmet élveztek, így létszámuk lassú növekedésnek indult. Ehhez az őszk vándorlási útvonalat követve, néhány, a Kárpátokból érkezett szarvas is csatlakozott, amely azután vagy itt maradt, vagy nem, hiszen a területen szolgálatot teljesítő szakszemélyzet minden bögés-

TÁJI ERDŐGAZDÁLKODÁS

Év	Induló állomány	Szaporulat	Lelövés	Állomány	Becslés
1981.	157 (becsült)	47	13	191	139
1982.	191 (számított)	57	2	246	146
1983.	246 (számított)	74	8	312	173
1984.	312 (számított)	94	4	402	215
1985.	402 (számított)	121	10	513	300
1986.	513 (számított)	154	26	665	384
1987.	665 (számított)	200	34	831	323

kor találkozott olyan bikákkal, amelyeket sem azelőtt, sem azután nem látott. Ezért azután a beltenyészet veszélye nem állt fenn egészen 1973-ig, amikor a határon megépítésre került a szovjet műszaki zár, ami lezárta a vándorlási útvonalat.

A becslési adatok szerint akkor a területen 60 szarvas élt. A következő 10 évben a minimális lelövések ellenére a létszám nem gyarapodott. Ennek valószínű oka, hogy a megszo-
kott migrációs útvonal drasztikus lezárása miatt az állomány természetes mozgásigényének kielégítésével lassanként benépesítette a szomszédos területeket. Ezt ugyan az ottani vadászok tagadják, mondván a szarvas náluk őshonos, már a honfoglalás idején is legelt a nyírségi akácokban. Mindenesre 1981-ben már 157 db-ra becsülték a vadásztársaságok területén élő állományt. Teljes adatsor csupán az 1981-87 közötti időből áll rendelkezésemre. Eszerint hét év alatt a populáció 207-ről 524-re nőtt. A becslési adatok helyességén lehet vitatkozni, azonban tény, hogy a szarvas a nyolcvanas évek végére olyan területeken is megjelent, ahol korábban nem fordult elő.

Az állománykezelés irányelvei a szakemberek körében állandó vitára adtak okot. Példaként csak annyit, hogy míg az említett hét év alatt a lónyai üzemi területen 43 bika, 96 tehén és üdő, valamint 54 borjú került területekre, addig a szomszéd területeken ez a szám 53 bika, 14 tehén és üdő, valamint 30 borjú volt. Történtek ugyan jó szándékú kezdeményezések az egységes állománykezelés kialakítására, de ezek a szakmai éberségen rendre megbuktak.

A bevezetőben említett jó genetikai tulajdonságok a kárpáti ősökre vezethetők vissza. A nagy testsúly és az agancs formája is ezt bizonyítja. Bögéskor gyakori a 200 kg feletti zsigerelt súly, de 238 kg-os bikát (zsigerelve, fej-láb nélkül) már magam is segítettem mérlegre tenni. A MAVAD hűtőház adatai szerint a náluk leadott legnagyobb súlyú szarvas 241 kg volt. Az agancsra jellemző a hosszú szárhossz és a nem túl sok ág. A legkiválóbb agancsokra a négyes, duplavillás korona jellemző. Ötös korona ritkán, jégághiány pedig általában mechanikai sérülés következtében fordul elő. Az eddig területekre került legkiválóbb bika agancsa 13,14 kg (237,5 IP) volt.

Jelene. Az 1992. évi vadállomány-becslési jelentések 550 db körül adják meg az állomány teljes létszámát. Ez a korábbi becslésekhez hasonlóan túlzott, hiszen ha a fentebb hivatkozott 1981-87 közötti adatsor becsléseit és lelővéseit összevetem, az állományra vetítet 0,3-as szaporodási együtthatóval számolva, a vadásztársaságok területén már több mint 800 db szarvasnak kellene élnie.

Ha ehhez hozzáveszem a lónyai területen élő mintegy 100-120 db szarvas, közel járok az 1000 db-hoz. Ez pedig így nem igaz. A valóság valahol 400 körül van. A túlbecslés oka, hogy az egyes területek a megyei vadászati hatóságtól magasabb lelővési terv jóváhagyását szeretnék kieszközölni.

A jelenlegi állománylétszám mező- és erdőgazdasági károsítása még elviselhető, fejlesztése azonban nem indokolt. Valószínű, hogy a privatizáció folyamán a nagy mezőgazdasági táblák száma csökkenni fog, és ezzel a szarvas élettere is csökken. Nem lehet cél a kis területű erdőfoltok benépesítése, helye van viszont a nagy, több száz hektáros erdőtümbökben.

Jövője. Az előbbiekben nem említettem, de van ennek a szarvasállománynak egy érdekes tulajdonsága. Nagyon sérülékeny. Legalábbis ezt bizonyítják a fiatal, de gyakran kapitális agancsokhoz csatolt állatorvosi igazolások, melyek szerint a bikát azért kellett megölni, mert sánta, béna, vak, esetleg színtévesztő volt.

Ha a készülő vadászati törvény elég szigorú lesz ahhoz, hogy ennek és az egyre romló gazdasági viszonyok miatti hús vadászatnak gátat szabjon, ha a Földművelésügyi Minisztérium által kezdeményezett táji nagyvadgazdálkodás bevezetésére kerül, a beregi szarvasállománynak van jövője. Ha a térség vadászati kultúrában a trófeák minőségének szintjére tud emelkedni, akkor a külföldi bérvadászok a nagy távolság ellenére is eljönnek erre, a Tisza két partjához simuló, még érintetlen tájra vadászni, ezzel biztosítva a gondozáshoz szükséges anyagi feltételeket. Ha képesek leszünk önző, egyéni érdekeink felülemelkedve természeti értékeinket megbecsülni, az összhangot megtalálni, akkor, de csak akkor a címben feltett kérdésre a válasz: **IGEN.**